

**ПРОБЛЕМА ТВОРЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТЦЯ У ДРАМІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
«ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ ВЕДМІДЬ»**

С. В. Уманець, В. А. Просалова

Анотація. У статті увагу зосереджено на художньому осмисленні проблеми творчої реалізації митця у драмі Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», з'ясовано, що родина для художника була і джерелом натхнення, і путями, що сковували його творчу діяльність. Експеримент, до якого вдалася дружина митця, лише на певний час згладив суперечності в родині, проте не розв'язав основного конфлікту. Пошуки натхнення і не бажання поступитися своїми мистецькими інтересами призвели в родині художника до трагічного кінця: смерті сина та знищення картини, що була для митця такою ж дитиною, як і син.

Ключові слова: митець, драма, психологізм, художній експеримент, творча реалізація.

Володимир Винниченко – яскрава індивідуальність, яка поєднує в собі найважливіші риси перехідного періоду – від критичного реалізму до модернізму. Його драматургія посідає важливе місце у всій творчій діяльності художника, адже його п'єси відіграли важливу роль у формуванні українського театру. Драматичні твори письменника були провідними в репертуарі «Молодого театру» Леся Курбаса, стаціонарного українського театру М. Садовського та драматичного театру ім. І. Я. Франка. В останньому в 1920–1921 роках ішли п'єси «Гріх», «Дисгармонія», «Великий Молох», «Панна Мара», «Співочі товариства» [1, с. 7].

Твори драматурга були популярними в тогочасній Україні та за її межами. З особливим успіхом у країнах Західної Європи йшли драми Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Закон», «Брехня». Тема творів письменника-драматурга була досить традиційною – осмислення людської особистості, діагностування внутрішніх сил людини в боротьбі за своє «Я». Інтерпретація цих тем та морально-етичних проблем була новаторською в українській літературі початку ХХ століття. Герої драматичних творів В. Винниченка домагалися незалежності від інших і всього: натовпів, моралі, конвенцій. Вони прагнули бути «чесними з собою». Але, як зазначив сам Винниченко, жоден з його героїв не був справді «чесним з ним», оскільки вони лише шукали цього [2, с. 48].

Мета статті – з'ясувати особливості художньої реалізації митця у драмі Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», виявити ті чинники, які перешкодили художнику завершити полотно, визначити, чим для Корнія Каневича була родина, зокрема син Лесик і дружина Рита.

При цьому враховуємо, що п'єси драматурга «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Медвідь», «Закон», «Гріх» були перекладені німецькою мовою і з'явилися в театрах Німеччини та інших європейських країн. На екранах Німеччини з жовтня 1921 року демонструвався фільм «Чорна Пантера» (нім. «Die schwarze Pantherin»), співавтором сценарію якого був сам В. Винниченко. Не забували в цей час про драматурга і в Україні. Лесь Курбас у своєму «Молодому театрі» поставив «Чорну Пантеру і Білого Медведя» за участю режисера-постановника Гната Юри [2, с. 49].

Герої письменника, вражені загальнолюдською недугою – внутрішньою роздвоєністю, прагнуть знайти такий «закон», який би узгодив неузгоджуване, зробив їх вільними від загальноприйнятих стереотипів і суспільних приписів. Суть конфлікту драми В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» – на межі сімейного обов'язку, щоденної боротьби за існування й виживання та покликанням художника, злетом творчого духу митця. Головний герой драми, художник Корній Каневич, ціною життя своєї дитини прагне створити художній шедевр, який принесе естетичну насолоду і сучасникам, і майбутнім поколінням. Заради мистецтва, всупереч моральним принципам, він вибирає позицію, засновану на ідеї жертвопринесення справжньому мистецтву. Проте, якщо творчі принципи Корній формулює досить упевнено, то його поведінка у складній матеріальній

ситуації, що склалася в родині, підтверджує безпорадність, навіть його байдужість до долі сина [1, с. 10].

У шумерській міфології чорна пантера – це символ любові та материнства. У стародавньому Китаї вона вважалася втіленням жіночої енергетики у всіх її складових: дитина, мати, мудра жінка. Ведмідь – це втілення сили, енергії, яка може іноді спати. Отже, бачимо несумісність чоловіка та дружини, Корнія та Рити, Білого Ведмеда та Чорної Пантери – людей, які не змогли здійснити «чесний» вибір. Вони не можуть бути разом: пантера дратує партнера, а ведмідь здебільшого спить. Чорний і білий – інь і ян – це вічний пошук гармонії [3, с. 125].

Подальші вчинки й поведінка художника призводять до цілковитого внутрішнього роздвоєння. Ідея відданого служіння мистецтву неухильно доводиться Корнієм до парадоксальної ситуації, набирає рис відвертого абсурду: «Я продав для вас свій мозок, свої нерви, тіло й душу, а ти продай тільки тіло!» [5, 365]; «Таке страждання.., – говорить він, дивлячись на Лесика. – Це іменно те, що треба. ... У нього тепер чудова блідість» [5, 358]. Пригадаймо сцену, коли дружина, доведена до розпачу, кидається з ножем до картини, він, «несамовитий і рішучий», кричить: «Не смій! Чуєш?! Клянуся, я в ту ж мить своїми руками задушу Лесика, як поріжеш! Одійди!» [5, 365]. Хтозна, чим би закінчилася ця сцена, якби Рита не відступилася... Врешті, конфлікт між розумом і серцем, духовним і тілесним у драмі «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» знаходить трагічне завершення – маленький Лесик помирає.

Драма В.Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» (1911) стала своєрідним підтвердженням пошуків митця у царині психології, одним із варіантів відповіді на запитання, висловленому в «Щоденнику» («У Вагнера і Ренана ідея: убити звіра в людині на користь «людини», інстинкти «укротить» на користь розуму. А для чого розум? Чи не для того, щоб усі інстинкти всіх людей були задоволені? Убивши інстинкти, чи не вбиваємо ми самих себе?»). У драмі автор показує внутрішнє життя персонажів, які, захищаючи свою власну, часто егоїстичну позицію, руйнують свій внутрішній світ. Увага зосереджується не лише на розвитку зовнішнього конфлікту, а й на суперечливому становищі кожного персонажа.

Якщо образ художника Корнія є втіленням духовного начала в людині, то образ його дружини Рити є носієм тілесного, природного, символом материнства, роду й безперервності життя людини на землі. Невипадково В. Винниченко дібрав для героїні алегоричний образ Пантери, що викликає асоціації з казкою Р. Кіплінга «Мауглі», у якій саме Пантера стає охоронцем і захисником людської дитини. Красивій, внутрішньо сильній Риті Каневич («тонка, гнучка, одягнена в чорне, лице з різкими рисами, розвиненими щелепами; лице жагуче, майже дике і грубе, але гарне» [5, 323]) у складних умовах (перебування в чужій країні, безгрошів'я, самотність) доводиться боротися за збереження сім'ї та здоров'я сина. У зраненій душі жінки нуртують здорові сили, домінують моральні імперативи, але й активно виявляє себе егоїстичне начало, а вчинки часто демонструють непослідовність: «Тепер ми знайдемо нову форму. Ми будемо вільні, щасливі. Ми сім'ю для мистецтва збудуємо. На цьому трупику, правда?» [5, 337]; «Я не можу жити без вас... Я вб'ю тебе, Лесика і себе! Ми всі троє – одно» [5, 356].

Розуміючи велике прагнення Білого Ведмеда до творення мистецького шедеву, Рита водночас ненавидить його картину. Прагнучи змінити позицію Корнія й помститись, вона кидає виклик загальноприйнятим нормам пристойності: імітує зраду, шантажує, навіть – бешкетує («Я вчора одному цікавому добродію ...пляшкою голову погладила...» [5, 347]; «Я хочу танцювати танок апашів» [5, 348]; «Але я на поцілунки тільки з моїм Муленом граю. Вже програла йому п'ять поцілунків, ще п'ять і.. і.. я твоя?» [5, 350]). Героїня намагається знайти в собі рушійні чинники, які б дали змогу подолати внутрішні суперечності, але залишається безсилою перед смертю сина. Тому єдиним виходом, який зможе покласти край її та Корнієвим стражданням, тій антиприродній ситуації, для Рити стає смерть обох.

За любов Корнія борються і Чорна Пантера, і Сніжинка. Якщо Рита є матір'ю, берегинею домашнього вогнища, то Сніжинка – лише холодна жриця мистецтва (принаймні в тому образі, який вона сама собі створила). З одного боку, Сніжинка – чиста і світла, як акцентовано в імені, з іншого – холодна, льодяна і неприступна.

В.Винниченко був справжнім психологом. Ми бачимо у творі те, що наразі описано в багатьох книгах з психології. Кожна людина вимагає жертви від свого партнера, від коханої людини, проявляючи власний егоїзм. Саме це і призводить до руйнування не лише родини, а й багатовікових родинних цінностей. Так, і Рита і Сніжинка вимагають від Корнія жертви. Рита хоче, щоб чоловік покинув мистецтво заради родини, заради сина пішов на жертву (тут проступає і споконвічний материнський інстинкт захисту дитини, що є більш зрозумілим, ніж вимога Сніжинки). Сніжинка вимагає від Корнія покинути родину і віддатися мистецтву.

В.Винниченко апелює до споконвічних проблем. Він вирішує не лише питання в межах одного конкретного випадку, а й піднімає питання про те, що важливіше у житті: родина чи робота та захоплення. Коли Корній каже, що «Лесик і Пантера – віки» [5, с.295], він, по суті, погоджується зі словами Сніжинки про те, що «сім'я – це дикі, темні інстинкти, це звіряче» [5, с.293]. Тому й намагається Корній Каневич знайти для себе якийсь опертя. Так з'являються його репліки щодо «нових форм» сім'ї, в яких чується бунт: «Все для сім'ї! А чому сім'я для мене не робить? Такої сім'ї я не хочу! ... Все для сім'ї: і честь для сім'ї, і власність, і талант, і держава... Та що таке? Хай сім'я служить уже чомусь більшому за неї! Годі» [5, с. 312].

Альтернатива життя у Сніжинки досить жорстка: або родина – або мистецтво, або чоловік – або творець. Якщо ви хочете бути творцем – ви повинні, твердить вона, «вбити звіра в собі». Але Корній не збирається вбивати споконвічне коріння, він хоче бути з Ритою, навіть зараз, коли Лесик помер, але у цієї життєвої ситуації не може бути щасливого кінця. Жоден герой твору не ладен поступитися, не хоче піти на компроміс. Рита, як та «чорна пантера», як звір, панує над життям Корнія. Щоб, нарешті, повернути чоловіка, Рита нищить полотно, гра закінчується, і читач (глядач) розуміє, що життя героїв ніколи не налагодиться. Рита втратила дитину, Корній – і сина, і справу свого життя.

Портретні характеристики центральних героїв твору, які подаються автором у ремарках до першої дії драми, підтверджують задекларований у назві принцип полярності, що поступово домінує у драмі. Художник Корній Каневич (Білий Ведмідь) – «великий, трохи незграбний, мішкуватий, має довге пишне біле волосся, як грива»; дружина Каневича Рита (Чорна Пантера) – «дуже тонка, гнучка, одягнена в чорне, лице з різкими рисами, розвиненими щелепами; лице жагуче, майже дике і грубе, але гарне» [5, с. 273]. Проте традиційне колористичне асоціювання *добро/біле – зло/чорне* у драмі «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» свідомо й експериментально порушується автором, відразу ж створюючи ефект парадоксальності дії, що інтригує читача і поглиблює філософічність і без того екстравагантної п'єси. Штучно створене драматургом враження «перевернутого світу» підсилюється й авторським окресленням інших характерів драми, що наповнюють середовище паризького мистецького «beau monde», зокрема – Сніжинки і Мігуелеса.

Сніжинка – «гарна» і «ясно-біла». Однак ця білість різко і неприємно опошлюється подальшою авторською характеристикою: «Вся пухка і жвава, з яскраво-червоними губами. Рухи повільні і граціозні, як лет сніжинок, вбрана з тонким і випеченим смаком, любується собою й почуває владу своєї краси і привабливості» [5, с. 276]. Насправді перед читачем постає образ повії. «Білість» її образу не має нічого спільного з традиційною асоціацією «чистоти», натхненної концепцією «білого», це радше примітивна, навіть фізіологічна «безплідність», позбавлена віталістичної ваги і плідності. І її прострочена легкість – це не що інше, як байдуже споживче сприйняття світу і життя. І ця «легкість і білість» з її цинічно хижацьким полюванням на жертву (Білого Ведмеда), а також її жорстоко криваву конкуренцію з усіма тими цінностями – «любов'ю», «сім'єю», «материнством», яке формує весь сенс життя Рити Каневич, яке у цьому божественному

середовищі справжнє, яке підтримується і розуміється лише Мігелем, просто «темним» юнаком.

Крім того, «легкість» Сніжинки викликає ще й асоціацію «пластичності», властиву пантері, отже, у драмі накреслюється ще один ракурс протистояння, – протистояння двох «пантер»: «Чорної» і «Білої», що навіює ще глибші асоціації, закладені в цих давніх символічних кодах.

Пантера і Ведмідь представляють різні елементи, які перетинаються в межах земних вимірів і неминуче призводять до трагедії. Художник і чоловік, жінка і муза, життя і мистецтво, свобода й обов'язок стають протилежностями, що змушують людину робити вибір. У п'єсі розгортається філософсько-психологічний конфлікт, виражений через зіткнення світоглядів (драма ідей), представлених в опозиції персонажів: Корній – Рита, Рита – Сніжинка. Позиції Корнія і Рити – це полюси, позбавлені компромісів, повні непохитного прагнення до ідеалу; лише мета особистостей – мистецтво чи життя, і ця сама різниця у світогляді призводить до неминучої трагедії буття.

Розуміння абсурдності дійсності драматург підкріплює введенням образу Лесика – невинної, чистої жертви, яка призводить до зіткнення вільних і сильних у його переконаннях людей. Це образ дитини, яка порушує ціннісні переваги боргу перед собою на користь природного людського почуття. Митець та жінка не можуть принести в жертву правду, мистецтво, моральні норми заради збереження власної дитини і втратити кінцевий сенс життя. Мистецтво для Корнія відіграє компенсаційну функцію, адже тільки в ньому, як творець, він може написати естетично завершену роботу і показати в ньому ідеальний світ краси та мрій. Але життя вимагає від художника самопожертви, відмови від такого вже близького ідеалу; він не розуміє життя із захворюванням дитини, відчаєм дружини, злісною музою Сніжинки, яка в розмовах про красу приховує свої власні інстинкти:

«Так... Значить, ви – не артист. Я помилилась. Я думала, що в вас велика сила і ви дасте щось надзвичайне. А що ви дали досі? Нічого. Декілька малюнків, які зараз же й продали, бо у Лесика пелюшок не було...»

Сім'я – це дикі, темні інстинкти, а краса - в чисто людському. Чуєте, Ведмедю?» [5, с. 223].

Герої самотні й доведені до краю прірви, за якою – смерть. Фінал драми змальовано як тріумф убитої горем жінки, що уособлює земне кохання і природні людські почуття: «Рита. Ми всі троє – одно. Правда? Тепер ми всі троє – одно...». «Скрипка грає серед мертвої тиші», – так поетично завершується драма В. Винниченка, у якій поєднані найновіші досягнення європейської модерної драми і передана сутність трагізму життя людини перехідної епохи.

Отже, письменник надавав великого значення біологічним чинникам, але не пояснював поведінку людини лише фізіологією. Герої Винниченка відмовляються від традицій побуту та мислення, встановлених правил і соціальних угод, від міфів «я повинен», «треба»; свідомо представляють безліч біологічних та духовних чинників. Вони відзначаються інстинктом самозбереження та продовження сім'ї, а також морально-етичними категоріями справедливості, доброти, правди та ін. Проте інстинкт та інтелект не завжди гармонійно поєднуються, тому персонажі творів Винниченка не можуть примирити ці протиріччя, життєві переконання з внутрішніми прагненнями.

Анотація. В статті увага зосереджена на художественному осмисленні проблеми творчої реалізації художника в драмі Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медведь», визначено, що сім'я для автора картини була і джерелом натхнення, і оковами, сковуваними його творчою діяльністю. Експеримент, до якого приєдналася жінка, тільки на визначений час згладив суперечності в сім'ї, але не вирішив основний конфлікт. Пошуки натхнення і небажання принести в жертву сім'ї свої творчі плани призвели до трагічного кінця творіння: смерть сина і знищення картини, яка була для художника таким же дитинцем, як і син.

Ключові слова: драма, психологізм, художественний експеримент, творча реалізація.

Abstract. The article focuses on the imaginative comprehension of the artist's creative realization problem in Vladimir Vynnychenko's drama "Black Panther and the White Bear, it was found that the family for the artist was both a source of inspiration and bundles that fettered his creative activity. The experiment, to which the wife of the artist succeeded, only mitigated the contradictions in the family for a while, but didn't resolve the main conflict. The search for inspiration and the reluctance to give up their artistic interests led to the tragic end of the artist's family: the death of his son and the destruction of a picture that was for the artist as a child as a son.

Key words: artist, drama, psychology, artistic experiment, creative realization.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Атрощенко Н. М. В. К. Винниченко. Життя і творчість, громадська і політична діяльність // Вивчаємо українську мову та літературу : науково-методичний журнал / ТОВ Видавнича група «Основа». – Харків, 2013. – № 7 (335). – С. 6–11.
2. Голик О. Винниченко-драматург / О. Голик, Т. Яровенко // Українська мова і література в школах України : щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал / М-во освіти і науки України ; ДІВП Вид-во «Педагогічна преса». – Київ, 2016. – № 10 (162), жовтень. – С. 47–49.
3. Починок Л. І. Драма В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» у світлі християнських істин // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник / М-во освіти і науки України ; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка ; Центр огієнкознавства ; Всеукр. Т-во Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 124–127.
4. Свірська Ж. Елементи психологічного аналізу персонажів п'єси В. Винниченка «Чорна пантера і Білий медвідь» // Літературознавчі студії : збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – Київ, 2011. – [Вип. 1]. – С. 202–207.
5. Винниченко В. К. Чорна Пантера і Білий Медвідь : драми / Володимир Винниченко. – Київ : Знання, 2014. – 253, [1] с.

УДК 81'373.231-055.2(477.62)»1980/2018

ДИНАМІКА СИСТЕМИ ЖІНОЧИХ ІМЕН м. ВОЛНОВАХИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ПЕРІОД З 1980 р. до 2018 р.

К. М. Чорна, Л. М. Коваль

Анотація. У статті подано загальну характеристику жіночого іменника міста Волноваха за період з 1980 по 2018 рр. Простежено динаміку антропонімікону, проведено порівняльний аналіз виокремлених періодів. Визначено найуживаніші жіночі імена в місті Волноваха Донецької області впродовж сорока років.

Ключові слова: антропонім, частотні жіночі імена, широкоживані імена, маложивані й поодинокі імена.

Вивчення динаміки сучасного українського іменника є важливим завданням ономастики. Задля фронтального дослідження національної антропонімічної системи необхідно простежити динаміку імен різних регіонів країни. У зв'язку з цим Н. О. Свистун зауважує, що суцільне дослідження особових імен певної території, здійснене протягом тривалого часу, дає змогу виявити діахронічні зміни іменника певної території, основні тенденції, а також закономірності розвитку й функціонування загальнонаціонального іменника загалом [1, с. 35].

На сьогодні досліджено склад особових імен Буковини (Л. Кракалія, Л. Чувашова), Закарпаття (П. Чучка, Л. Белей), Волині (І. Скорук), Одещини (О. Касім, О. Медведєва), Донеччини (Т. Буга, Г. Кравченко, Л. Кравченко, В. Познанська), Тернопільщини (Г. Бачинська, Н. Свистун) тощо. Однак імена певних регіонів залишаються мало вивченими. На думку П. Чучки, успішне вивчення національного іменника неможливе без докладного аналізу регіональних антропонімічних систем та їхніх структурних елементів так само, як неможливе успішне дослідження загальнонаціональної мовної системи без належного вивчення діалектів [2, с. 14].